

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.04 Національного
університету «Одеська юридична
академія» за адресою: 65009,
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога,
23

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

Джабраїлова Руслана Аятшаховича

на дисертаційне дослідження Ляшенка Андрія Артуровича

«Господарсько-правові основи

розвитку туристичної індустрії в Україні»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.04 – господарське право;

господарсько-процесуальне право

Актуальність теми дослідження

Напевно сфера туризму залишається найбільш затребуваною у суспільстві, хоч в умовах пандемії коронавірусу COVID-19 економічна активність у цій сфері зазнала певного пригнічення. На фоні об'єктивних факторів, проблеми розвитку вітчизняної туристичної індустрії значно посилені через низку додаткових причин. Зокрема, слід відзначити неузгодженість державних та регіональних програм розвитку туризму та відсутність системних заходів, спрямованих на комплексне освоєння та розвиток туристичних ресурсів, прогалини у правовому регулюванні господарської діяльності суб'єктів вітчизняної туристичної індустрії, обмежене застосування до таких суб'єктів заходів державної підтримки та стимулювання.

У зв'язку з цим слід підкреслити вагоме значення дисертаційного дослідження, основні положення якого містять пропозиції щодо можливих шляхів усунення прогалин та колізій у правовому регулюванні господарської діяльності у сфері туризму.

Важливо відзначити і те, що на тлі недостатності комплексних галузевих досліджень проблематики господарсько-правового забезпечення туристичної індустрії в Україні, цінність представленої роботи значно збільшується.

Таким чином, дослідження особливостей господарсько-правового регулювання відносин у сфері туризму спрямоване на поглиблення теоретичного доробку науки господарського права, а також вдосконалення правотворчої та правозастосовної практики в зазначеній сфері.

В контексті вищенаведеного обрання теми дослідження заслуговує на підтримку, адже воно є актуальним для юридичної науки та економічного життя за своїм предметом, поставленою метою, завданнями та результатами їх вирішення.

Новизна результатів наукового дослідження

Дисертація А.А. Ляшенка є першим у юридичній науці України комплексним дослідженням господарсько-правових основ туристичної індустрії, на основі якого визначено системні заходи щодо вдосконалення господарсько-правового регулювання діяльності вказаних суб'єктів та обґрунтовано основні напрями розвитку туризму в Україні.

Зокрема, у першому розділі дисертаційної роботи автором досліджено еволюцію туризмологічного знання, процес становлення світової і вітчизняної індустрії гостинності та туризму, а також законодавства України про туризм та пов'язаної з ним судової практики.

Зокрема, автором детально висвітлюються історично обумовлені фактори, які сприяли зародженню та розвитку наукового знання про туризм. У роботі розглянуто етапи цього розвитку, процес систематизації та трансформації цього знання в окрему соціогуманітарну науку – туризмологію – теорію туризму як галузь соціокультурного та економіко-бізнесового знання, що характеризується розгалуженими міжнародними зв'язками, які фокусуються на теоретичному визначенні та концептуальному оформленні багатоаспектного феномену туризму. Дисертантом слушно підкреслено, що туризм характеризується як вид господарської діяльності (с. 28-40).

За підсумками дослідження історико-правових джерел, автором аргументовано доходить до висновку про історичний взаємозв'язок між розвитком господарської (торговельної) діяльності окремих поселень, міст, держав із розвитком світової індустрії гостинності (туризму) з найдавніших часів до новітнього часу, визначаючи основні етапи становлення туристичної індустрії та історичні фактори, які сприяли цьому процесу (с. 40-58).

Додатково у роботі представлено ґрунтовний порівняльний аналіз змін, які мали місце в законодавстві та у судовій практиці України за часи її незалежності. Як наслідок, це дало можливість авторові встановити прогалини у правовому статусі туроператора; обґрунтувати потребу правового стимулювання туроператорської діяльності суб'єктів господарювання на ринку туристичних послуг фірм, що діють на національному туристичному ринку, на противагу діяльності посередників закордонних операторів. У підсумку аргументованими слід визнати пропозиції про доповнення Господарського кодексу України окремою главою щодо сталого розвитку туристичної індустрії України та правового статусу туроператора як головного суб'єкта ринку надання туристичних послуг, а також прийняття окремого закону щодо конкретизації засобів стимулювання туристичної діяльності (с. 58-77).

У розділі другому дисертаційної роботи розглянуто концептуальні та змістовні підходи до визначення поняття «туристична індустрія», її економіко-правових властивостей, досліджено правову природу поняття «туристичний продукт», визначено особливості господарської діяльності, пов'язаної з його створенням і реалізацією.

Зокрема, автором ретельно досліджено основні наукові та законодавчі підходи до визначення поняття туристичної індустрії, яку визначено як систему виробничих, транспортних, торговельних, сервісних підприємств і засобів розміщення. Дисертант слушно зазначає, що туристична індустрія, будучи складним міжгалузевим господарським комплексом, включає в себе сукупність підприємств, установ і організацій матеріального виробництва і невиробничої сфери, що забезпечують виробництво, розподіл, обмін і споживання туристичного продукту, освоєння і використання туристичних ресурсів і створення матеріальної бази туризму (с. 78-91).

Більш глибоке уявлення про туристичну індустрію виникає завдяки представленню її в роботі як цілісної системи елементів, що дозволило виявити її функціональні та загальні системні властивості. Відповідно автор доходить закономірного висновку про те, що туристична індустрія є відкритою господарською системою, яка взаємодіє з різними зовнішніми системами, здійснює взаємопроникнення елементів туристичної системи з елементами цих систем, обмінюється з ними ресурсами та інформацією (с. 91-108).

Особливу увагу в дисертації приділено специфіці договірного регулювання відносин у туристичній сфері. Зокрема, розкрито природу договорів щодо надання господарсько-споживчої послуги (послугового продукту/комплексу послуг), згідно якого одна сторона (виконавець) зобов'язується в межах провадження своєї господарської діяльності за завданням другої сторони (замовника) надати послугу (комплекс послуг) вартісного характеру. У підсумку це дозволили автору запропонувати прийняття примірної форми господарських договорів, яка повинна використовуватись при формуванні комплексної туристичної послуги (створенні турпродукту) (с. 108-135).

У межах третього розділу дисертації розглянуто питання державного регулювання туристичної господарської діяльності, державної підтримки суб'єктів туристичної індустрії та пріоритетним формам співробітництва держави і бізнесу у сфері туризму, правових перспектив створення туристичних кластерів в Україні.

Зокрема, автором всебічно досліджено особливості застосування системи заходів державного регулювання діяльності у туристичній сфері та механізми стимулювання актуальних напрямів туризму. Насамперед, визначено основні напрями удосконалення концепції бухгалтерського та податкового обліку комплексної туристичної послуги, а також порядку оподаткування господарської діяльності туроператора та інших суб'єктів туристичної індустрії України. Крім того, А.А. Ляшенко доведено

доцільність розвитку існуючих правил фінансового забезпечення діяльності туроператорів та страхування їх господарської відповідальності з підготовкою відповідних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства (с. 136-159).

Слід підтримати окремі висновки дисертанта щодо особливостей державної підтримки та розвитку державно-приватного партнерства у сфері туризму. Зокрема, виділено види державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва у сегменті міжнародного в'їзного туризму та внутрішнього туризму, які отримали поширення та є найбільш затребуваними. Автором слушно наголошено на доцільності використання у туристичній галузі інструментарію Закону України «Про державно-приватне партнерство», зокрема, договорів оренди, концесії, управління майном щодо об'єктів державної власності, що мають туристичний потенціал чи віднесені до об'єктів туристичної інфраструктури, проте, у достатньому обсязі не фінансуються державою чи не використовуються у спосіб, необхідний для досягнення максимального соціально-економічного ефекту та задоволення туристичних потреб населення (с. 160-177).

Крім того, у дисертації містяться окремі слушні пропозиції щодо напрямів правового забезпечення створення туристичних кластерів. Запропоновано ввести у законодавство України поняття «туристичний кластер» та визначити, що туристичним кластером є господарське об'єднання як система, в якій поєднуються господарська діяльність і її організація. При цьому елементами такої системи є наділені господарською компетенцією суб'єкти національної туристичної індустрії України, пов'язані між собою субординаційними та координаційними господарськими зв'язками, які формують та надають споживачу специфічну комплексну туристичну послугу з використанням місцевого туристичного ресурсу (с. 178-190).

Звісно, дисертаційна робота містить і інші, не менш цікаві наукові положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження А.А. Ляшенка, проте і цього цілком достатньо, аби стверджувати, що автором досягнуто головної мети дисертації, яка полягає у розробці теоретичних і практичних положень щодо особливостей правового регулювання діяльності суб'єктів туристичної індустрії України, виявленні проблем практичної реалізації законодавчих положень у цій сфері, обґрунтуванні можливих шляхів їх розв'язання, формулюванні пропозицій щодо удосконалення правового забезпечення розвитку туристичної індустрії.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження

Структура дисертації А.А. Ляшенка відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад його результатів здійснено на належному науково-методичному рівні.

Наукові положення та рекомендації аргументовані, базуються на розробках з питань господарсько-правового забезпечення розвитку туристичної індустрії в Україні та окремих зарубіжних країнах.

Обґрунтованість та достовірність підготовлених висновків та рекомендацій досягається за рахунок дослідження автором значної кількості літературних та нормативно-правових джерел (робота містить список використаних джерел із 257 найменування).

Обґрунтованість сформульованих автором висновків і пропозицій підтверджується і фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації. Зокрема, за темою дисертації опубліковано шість статей (4 статті у фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях), а також п'ять тез наукових доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

Висновки і рекомендації, які розроблені автором в результаті опрацювання значного обсягу законодавства та проведення комплексного системного дослідження, достатньо апробовані на науково-практичних конференціях.

У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

В цілому, для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, а дослідження відзначається послідовністю та чіткістю висновків.

Теоретичне і практичне значення результатів

Теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи полягає в комплексному системному дослідженні проблематики господарсько-правового забезпечення туристичної індустрії в Україні та розробці пропозицій з удосконалення законодавства України у даній сфері.

Найбільш значущими науковими результатами дослідження є:

визначення основних концептуальних та змістовних підходів до господарсько-правового розуміння туристичної індустрії;

обґрунтовано багатозначність туристичної діяльності, необхідність закріплення юридичних гарантій сталого розвитку системи вітчизняного туризму, запобігання негативному впливу на економіку та туристичні ресурси країни, докiлля при здійсненні господарської діяльності суб'єктами туристичної індустрії України;

удосконалено визначення понять «туристична послуга», «туристичний кластер», а також низки інших туризмологічних понять;

запропоновано підходи до: напрямів підтримки сталого розвитку туристичної індустрії України; детінізації відносин у сфері надання туристичних послуг; модернізації контрольно-наглядових заходів у сфері туристичної індустрії тощо.

Теоретичні висновки, запропоновані у дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень з питань господарсько-правового забезпечення туристичної індустрії в Україні.

Практичне значення положень і рекомендацій виконаного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у законотворчій діяльності з метою доопрацювання та удосконалення чинного господарського законодавства, а також у практиці правозастосування.

Крім того, матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі при викладанні господарсько-правових дисциплін.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи положення дисертаційної роботи, слід звернути увагу автора на окремі недоліки, *a саме*:

1. На с. 139 дисертаційної роботи автором сформульовано пропозицію про те, що, через виявлені обставини, слід прийняти «окремий Закон України «Про розвиток туризму», у якому мають бути визначені цілі, завдання та принципи розвитку МВТ, ВТ та виїзного туризму як складного міжгалузевого, соціально-економічного комплексу, та визначено перелік засобів державного регулювання господарської діяльності у сфері туризму залежно від обраного напрямку». В той же час з метою уточнення зазначеної пропозиції доцільно було зазначити про юридичну долю чинного Закону України «Про туризм».

2. У підрозділі 3.1 (с. 149-150), а також на с. 195 автором висловлено думку про те, що відповідальність туроператорів, які здійснюють господарську діяльність у сфері внутрішнього туризму та міжнародного в'їзного туризму, перед туристами-споживачами доцільно перекласти на суб'єктів господарської діяльності, які безпосередньо надають туристу туристичну послугу. З цією метою дисертантом запропоновано примірну форму господарських договорів щодо формування комплексної туристичної послуги, які укладаються між туроператором та безпосереднім «постачальником» туристичної послуги на користь третьої особи (туриста). В той же час, беручи до уваги аргументи автора про складний багатосуб'єктний склад договірних відносин у туристичній сфері, напевно можна було б розглянути концепцію множинності осіб, зокрема, на боці надавача туристичної послуги. У цьому разі у випадку відшкодування шкоди, завданої замовнику послуги діями чи бездіяльністю суб'єктів господарської діяльності, які безпосередньо надають туристичну послугу, туроператор міг би в порядку регресу звернутися до зазначених суб'єктів. Зокрема, певну аналогію можна провести з відносинами генерального підряду у сфері капітального будівництва. Зокрема, як зазначено у ч. 2 ст. 319 Господарського кодексу України, «Підрядник має право за згодою замовника залучати до виконання договору як третіх осіб субпідрядників,

на умовах укладених з ними субпідрядних договорів, відповідаючи перед замовником за результати їх роботи.».

3. У підрозділі 3.2 дисертаційної роботи (с. 171) автором наведено думку про те, що для ефективної реалізації протекціоністської політики держави у відповідності з положеннями Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» доцільно ввести пільгове оподаткування туроператорів, які надають комплексну туристичну послугу. Напевно зазначена пропозиція потребує додаткового обґрунтування із урахуванням положень Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Відповідно до п. 3 абз. 2 ч. 1 ст. 4 зазначеного Закону, надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів, серед іншого, визнається однією з форм державної допомоги. При цьому, як зазначено у ст. 2 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», державна допомога є недопустимою для конкуренції, якщо інше не встановлено цим Законом. Отже, вбачається, що авторіві доцільно було б, насамперед, з'ясувати чи визнаватиметься надання державної допомоги у формі пільгового оподаткування допустимою для конкуренції.

4. Додатково на вже вищезгаданій с. 171, а також на с. 195-196 дисертаційної роботи, наведено пропозицію про те, що оподаткування туроператорів, які здійснюють господарську діяльність у сфері внутрішнього туризму і міжнародного в'їзного туризму (беручи до уваги мультиплікативний економічний ефект від зазначених видів туризму), доцільно замінити на обов'язкові відрахування до місцевих фондів створення, охорони і реставрації туристичних ресурсів, які створюються і обслуговуються в рамках публічно-приватного партнерства. В той же час для більшої аргументації зазначеної пропозиції доцільно було б з'ясувати ступінь узгодження такої новації з нормами Податкового кодексу України. Адже система оподаткування є єдиною та створення певних виключень з загального правила може закласти підґрунтя для дискримінації суб'єктів господарювання за критерієм виду економічної діяльності, який ними здійснюється.

Загальний висновок по дисертації

Викладені зауваження мають дискусійний характер. Вони направлені на подальше дослідження поставленої проблеми та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ляшенка Андрія Артуровича.

Дисертація А.А. Ляшенка – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким автор розв'язує важливе наукове завдання, яке полягає у визначенні господарсько-правових засад розвитку туристичної індустрії в Україні, особливостей господарської діяльності суб'єктів туристичної індустрії, формулюванні пропозицій щодо удосконалення законодавства в цій сфері, що має істотне значення для науки господарського права.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чіткою та зрозумілою мовою. Пропозиції і рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Дисертація А.А. Ляшенка відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація Ляшенка Андрія Артуровича за своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»



Р.А. Джабраїлов

*Підпис доктора юридичних наук, професора Джабраїлова Р.А.
засвідчую:*

Учений секретар
Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»,
кандидат юридичних наук




В.К. Малолітнева

« 23 » квітня 2021 р.